

שיעורים בפיקוח נפש והצלה

נתנאל אוירבך

שיעור י: שינוי באיסורי דרבנן

בשיעור הקודם ראינו מחלוקת האם עשיית מלאכה בשבת לפיקוח נפש צריכה להיעשות בשינוי או כדרכה הרגילה בחול?

מדובר היה במלאכות שאיסורן מהתורה, אז אכן ניתן להבין את השיטה הדורשת לעשות בשינוי, אך מה הדין במלאכות דרבנן - האם גם אותן יש לעשות בשינוי?

עומדות לפנינו שתי סוגיות בהן נחלקו הראשונים, כאשר מחלוקתם תלויה בשאלה זו.

דוגמה לשאלה מעשית: כתיבה ממחושבת למעקב רפואי

בבתי חולים נערך 'ביקור רופאים', כאשר הרופא התורן רושם במחשב מעקב רפואי על החולה ומצבו. החיוניות שיש ברישום זה היא חשובה, שכן הפעולות הנדרשות לעשות מחמת כך שונות. לדעת רוב הפוסקים, הכתיבה הממוחשבת אסורה מדרבנן, ונשאלת השאלה אם יש לבצעה בשינוי?

א. מילה: היתר עשיית מלאכה מדרבנן

בדברי הבבלי נדון המעשה אודות מקרה ונשפכו מים החמים שנועדו לרחיצת התינוק לאחר ברית המילה שלו שתיערך בשבת.

לדעת רבא, ניתן לחמם מים בשבת לתינוק אגב אימו אם היא אכן צריכה מים חמים, שכן היא מוגדרת חולה שיש בה סכנה בתוך שבעה ימים ללידה

בבלי עירובין (סח ע"א):

ההוא ינוקא דאישתפוך חמימיה.

אמר להו רבא: נישיליה לאימיה, אי צריכא נחים ליה נכרי אגב אימיה.

? מי מחמם את המים בשבת - יהודי או גוי?

• **גוי - רש"י** (עירובין סח ע"א ד"ה נישיליה):

נחים ליה נכרי אגב אימיה, דקיימא לן חיה אחר שבעה, אפילו אמרה צריכה אני - אין מחללין עליה את השבת, אבל עושין לה על ידי ארמאי.¹

• **יהודי - רשב"א** (עירובין סז ע"ב ד"ה ההוא):

ההוא ינוקא דאשתפך חמימי... אבל לאחר מילה ודאי סכנתא היא ואפילו ע"י ישראל שרי, והזריז הרי זה משובח.²

~ יסוד המחלוקת: תוקף איסור ריבוי בשיעורין

¹ כ"כ **תוספות** (גיטין ח ע"ב ד"ה אע"ג): "וע"י עובד כוכבים איירי התם כדפירש שם בקונטרס, וכן פירש רבינו חננאל".
² **רשב"א** (עירובין סז ע"ב ד"ה בין שבות): "ע"י ישראל קאמר".

שיעורים בפיקוח נפש והצלה

נתנאל אוירבך

הר"ן הביא את המחלוקת בין רש"י ותוספות הסוברים שחימום המים ייעשה ע"י גוי, לבין הרשב"א שחימום המים ייעשה ע"י יהודי.

הר"ן מסביר שיסוד המחלוקת הוא בשאלה האם ריבוי בשיעורין נאסר מהתורה או מדרבנן. כלומר, אמנם חימום המים בשבת לילודת מותר משום שהיא מוגדרת חולה שיש בה סכנה, אך מכיון שאנו מעוניינים להוסיף מים עבור התינוק אזי יש כאן ריבוי בשיעורין. טוען הר"ן, שלדעת הרשב"א הדבר נאסר רק מדרבנן ולכן התיר ע"י יהודי במקום מצוות מילה. אך הר"ן טוען שמלאכות שבת דחוויה המה בפני פיקוח נפש וממילא גם התוספת בשיעור נאסרה כמו העיקר עצמו, ויש לעשות את הריבוי בשיעורין דווקא ע"י גוי -

ר"ן (ביצה ט ע"ב מדפי הרי"ף ד"ה ומיהא) :

ולא תקשי לך ההיא דגרסינן בעירובין... ההוא ינוקא דאישתפוך חמימיה אתו לקמיה דרבא אמר להו נשייליה לאמיה אי צריכה ניחם ליה אגב אימיה, וההוא מעשה בשבת הוה דאלמא אפילו בשבת שרי לרבווי בשיעורא.

דלא קשיא, שכבר פירש רש"י ז"ל וכן בתוספות, דניחם ליה ע"י עכו"ם קאמר. והרשב"א ז"ל מוסיף עוד ואומר, ואפילו למאן דמפרש התם דע"י ישראל קאמר לא קשיא דכיון דלא מיתסר אלא מדרבנן כיון דביום-טוב שרי התם גבי מילה משום מצווה התירו לגמרי אפילו ע"י ישראל. מכלל דסבירא ליה ז"ל דרבווי בשיעורא בשבת לא מיתסר אלא מדרבנן.

ותמהני עליהם דא"כ מאי קא מיבעי לן התם במנחות פשיטא דשלוש מייתנין, דריבווי בשיעורא לא מיתסר אלא מדרבנן וריבוי בצירה מיתסר מדאורייתא דהא אילו אמדוהו לגרוגרות אחד ומייתי שלוש בעוקץ אחד לא עבר אדאורייתא כלל, ואילו הביאו שניים בשני עוקצים לוקה וחייב חטאת. לפיכך נראה לי ברור, דוודאי ריבווי בשיעורא בשבת מדאורייתא מיתסר... שהשבת דחוויה היא אצל חולה ולא הותרה. ולפיכך, כל שהעיקר מלאכה אסור אף תוספתו כמוהו ומיתסר מדאורייתא... ולפי זה האי דעירובין דווקא ע"י נכרי היא.

« סיכום - ניתן לעשות בשבת מלאכה שתוקפה מדרבנן ע"י יהודי לצורך פיקוח נפש.

שיעורים בפיקוח נפש והצלה

נתנאל אוירבך

ב. חילתית: עשיית מלאכה מדרבנן בשינוי

אמנם, בסוגיה אחרת נראה שיש מחלוקת ראשונים בשאלת עשיית מלאכה דרבנן בשבת

במשנה מבואר שאין לשרות צמח תבלין³ במים פושרים בשבת -
משנה שבת (פ"כ מ"ג): "אין שורין את החילתית בפושרין".

דברי ה**בבלי שבת** (קמ ע"א) מבואר שמדובר על שריית הצמח במים שמועיל לרפואה, והדבר נאסר מדרבנן משום 'עובדין דחול' ולכן נאסר הדבר בשבת.
 בהמשך מובא, מה הדין אדם שהחל את תהליך הריפוי שלו בצמח זה ביום חול, וכעת בשבת הוא זקוק להמשיך ולהתמיד בטיפול?
 הגמרא דורשת ממנו לשנות בדרך ההכנה של התרופה, היינו הדרך הרגילה היא לשרות את הצמח במים פושרים, אך כעת בשבת עליו לשרות במים צוננים ולהניח אותם בשמש כדי שיהיו פושרין - "שורה בצונן ומניח בחמה", שכן "כיון דאייתי חמישא ומעלי שבתא, אי לא שתי בשבת מיסתכן".
 מבואר א"כ, שאם החולה לא ימשיך בטיפול הוא יהיה חולה מסוכן, ולכן הותר לו איסור דרבנן בשינוי.

1. אם לא ישתה - סכנה ומכל-מקום יש לעשות בשינוי

לשיטה זו מדובר על כך שאם החולה לא ימשיך את הטיפול בשבת, הוא יהיה בסכנה.
 ומכל-מקום נדרש שינוי בעשיית המלאכה בשבת למרות שמדובר על איסור דרבנן בלבד

ריטב"א (שבת קמ ע"א ד"ה אבל הכא):

ואם תאמר, אי מסתכן אפילו בפושרין נמי.

יש לומר, דכיון דסגי ליה בהכי כל מה דאפשר לשנויי משנינן... ואע"פ שהוא שבות ע"י שינוי.

טור (או"ח סימן שכא):

אין שורין החלתית לא בפושרין ולא בצוננן שדרך לשרותו ולשתותו לרפואה...
 ואם שתה ממנו יום ה' ויום ו' וצריך לשתות גם בשבת, מותר שכן הוא דרך רפואתו לשתותו שלושה ימים
 זה אחר זה. הלכך מותר לשרותו בצונן וליתנו בחמה מפני שיש בו סכנה אם לא ישתה ממנו.⁴

³ **תפארת ישראל** (שבת פ"כ מ"ג יכין אות יח): "והוא שורש עשב".

⁴ כ"כ: **שולחן ערוך** (או"ח סימן שכא סעיף יח): "הילכך מותר לשרותו בצונן וליתן בחמה, מפני שהוא סכנה אם לא ישתה ממנו".

שיעורים בפיקוח נפש והצלה

נתנאל אוירבך

2. טיפול מונע שאינו מהווה סכנה ולכן יש צורך בשינוי

לשיטה זו, לא מדובר על טיפול שמניעתו תהווה סכנה לחולה, אלא על טיפול מונע שבהעדרו החולה לא יסתכן. לפיכך מובנים דברי הגמרא הדורשת לעשות את המלאכה, אף שהיא מדרבנן, בשינוי

רמב"ם (ה' שבת פכ"ב ה"ז):

אין שורין את החלתית בין בפושרין בין בצונן אבל שורה אותו בתוך החומץ, ואם שתהו ביום חמישי ושישי הרי זה שורה בשבת בצונן ומניחו בחמה עד שיחם ושותה, כדי שלא יחלה אם פסק מלשתות.

רמב"ן (כתובות ס ע"א ד"ה ור"ת): "ולאו סכנה ממש היא, דאי הכי לא הוי אמר שורה בצונן".

ריטב"א (שבת קמ ע"א ד"ה אבל הכא):

ויש שפירשו, דמסתכן דהכא לאו דוקא אלא מצטער מחמת חוליו... ולפיכך התירו לו משום שבות דרבנן ע"י שינוי.

« סיכום

אם נפרש כשיטה הראשונה, שמדובר על חולה שיש בו סכנה ולכן הוא חייב ליטול את התרופה הזו בשבת, ואל"כ הוא מסתכן ממש, הרי לנו שמכל-מקום למרות שמדובר על איסור דרבנן יש לעשות זאת בשינוי. ואכן, לדעת הרב נויברט, כל חולה שיש בו סכנה ויש לעשות עבורו מלאכות דרבנן, יש לעשותן בשינוי

שמירת שבת כהלכתה (פרק לב סעיף כד):

כל דבר שיש בו איזה שהוא צורך לחולה המסוכן, בין שהדבר נוגע לרפואתו ובין שהדבר נוגע להזנתו ולשאר צרכי גופו, אם אין במניעתו מן החולה כדי להחמיר את מצבו או למעט את סיכוייו להתגבר על מחלתו - מחללין עליו את השבת באיסורי דרבנן בלבד. וגם כאן, אם אפשר, לא יעשו כי אם בשינוי, דהיינו שיעשו באופן שונה מאשר בחול.

שמירת שבת כהלכתה (פרק לב סעיף מ; שם סעיף מב):

כאשר צריך לטלפן לרופא כדי לקרוא לו, או לבקש ממנו הוראות טיפול, אם אפשרי הדבר, ירים את השפופרת ממקומה וכן ילחץ על לחיצי הטלפון בדרך שונה ממה שהוא רגיל לעשות בימות החול, כגון באחורי ידיו או בפרק ידו, ואם אי-אפשר, יעשו שני אנשים ביחד את הפעולות הדרושות. ואם הוא לבדו, יעשה בשתי ידיו...

גם כאשר מותר להחזיר את השפופרת לעריסתה, יחזירה בשינוי, כגון באחורי ידיו, או אם אי-אפשר, יחזירו את השפופרת שני אנשים ביחד, ואם הוא לבדו, יחזירנה בשתי ידיו.

שיעורים בפיקוח נפש והצלה

נתנאל אוירבך

ג. בין איסורי תורה לאיסורי דרבנן

אולם, נראה להסביר את שיטת הראשונים השנייה הסוברת שאם אכן מדובר על איסורי איסורי תורה אזי יש לעשות את המלאכה בשינוי לדעת הרמ"א, כפי שראינו, לעומת איסורי דרבנן בהם אין צורך בשינוי

1. בין איסורי תורה לאיסורי דרבנן

ישנה הבחנה מקובלת בין איסורי תורה לאיסורי דרבנן - בכך שאיסורי תורה הם 'איסורי חפצא' לעומת איסורי דרבנן שהם 'איסורי גברא', שכן אין בכוחם של חכמים ליצור שינוי מהותי בחפץ אלא רק להגביל את האדם. כדי להבין הבחנה זו, נציין לדברי נתיבות המשפט

עונש וכפרה על איסור דרבנן בשוגג

~ במשנה במסכת בכורות מבואר שאדם המוכר בשר בהמה לחברו ונמצאת טריפה או בכור האסור באכילה, אם הקונה אכל את הבשר אזי המקח בטל ויחזיר המוכר את הכסף לקונה -

משנה בכורות (פ"ה מ"ו):

השוחט את הבכור ומכרו ונודע שלא הראהו, מה שאכלו אכלו והוא יחזיר להם את הדמים. ומה שלא אכלו הבשר יקבר והוא יחזיר להם את הדמים.
וכן השוחט את הפרה ומכרה ונודע שהיא טרפה, מה שאכלו אכלו ויחזיר להם את הדמים. ומה שלא אכלו הן יחזירו לו את הבשר והוא יחזיר להם את הדמים.

~ הרמב"ם מחדש, שדין זה של המשנה הוא רק באיסורי תורה, אך באיסורי דרבנן אם הקונה אכל את הבשר אין המוכר צריך להחזיר לו מאומה -

רמב"ם (ה"ל מכירה פט"ז הי"ד):

המוכר בשר לחברו ונמצא בשר בכור, פירות ונמצאו טבלים, יין ונמצא יין נסך - מה שאכל אכל ויחזיר לו את הדמים.
וכן כל המוכר דבר שאסור לאכלו מן התורה כך הוא דינו, בין שהיה איסורו בכרת בין שהיה איסורו בלאו בלבד.
אבל המוכר דבר לחברו שאיסור אכילתו מדברי סופרים - אם היו הפירות קיימין מחזיר את הפירות ונוטל את דמיו, ואם אכלן אכל ואין המוכר מחזיר לו כלום.⁵

? מה ההבדל בין איסור דאורייתא לאיסור דרבנן?

! לדעת הרב יעקב לורברבוים, יש להבחין בין איסור תורה לאיסור דרבנן מצד העונש על המעשה. אדם העובר על איסור תורה בשוגג הוא זקוק לעונש וכפרה, לפיכך המוכר לחברו בהמה ונמצאת טריפה באיסור תורה, יחזיר לו המוכר את הכסף כי חסרונו גדול מהנאתו.

⁵ כן נפסק בשולחן ערוך (ח"מ סימן רלד סעיף א-ד; יו"ד סימן קיט סעיף יג).

שיעורים בפיקוח נפש והצלה

נתנאל אוירבך

לעומת זאת, אכילת שוגג של דבר האסור מדברי חכמים אינה מחייבת עונש וכפרה כלל, ממילא האדם האוכל נהנה בלבד ואין לו חיסרון כלל, לפיכך אין המוכר צריך להחזיר לו כסף.

נתיבות המשפט (ביאורים סימן רלד ס"ק ג):

ולכאורה אינו מובן, כיון דהמקח בטל הוי כמזיק או כאוכל שלא במקח ולמה יצטרך לשלם יותר משוויו. ואפשר דאף דבאיסורי תורה אפילו אוכלן בשוגג צריך כפרה ותשובה להגין על היסורין, מכל-מקום באיסור דרבנן אין צריך שום כפרה וכאילו לא עבר דמי. תדע, דהא אמרינן בעירונין (סז ע"ב) בדרבנן עבדינן עובדא והדר מותבינן תיובתא, ואילו היה נענש על השוגג היאך היה מניחין לו לעבור ולקבל עונש, אלא ודאי דאינו נענש כלל על השוגג באיסור דרבנן והרי הוא להאוכל כאילו אכל כשירה, והרי נהנה כמו מן הכשירה. ומשום הכי צריך לשלם כל דמי הנאתו כמו בזה נהנה וזה חסר מועט, דכללא הוא דצריך לשלם כפי מה שנהנה. משא"כ באיסור דאורייתא שמקבל עונש על השוגג וחסרונו גדול מהנאתו.

ראיית נתיבות המשפט

דברי הבבלי עירובין מתואר תינוק שברית המילה שלו בשבת וחיממו לו מים לפני השבת, והם נשפכו. רבה אמר, שיחממו לו מים בביתו ויביאו אותם למקום ברית המילה. אביי ניהל וויכוח עם רבה על ההיתר, שכן מדובר על העברת המים מבית לבית ללא עירובי חצרות, עד שנעשה המעשה. אביי אמר שאמנם היה לו להשיב עוד על ההיתר, אך הוא קיבל מרב יהודה שבדיני תורה יש להקשות ולברר ורק אז לעשות מעשה, ובדיני דרבנן עושים מעשה ולאחר מכן מקשים ומכיון שכאן מדובר על דין דרבנן (עירובי חצרות ושיתופי מבואות) יש לעשות המעשה קודם -

בבלי עירובין (סז ע"ב):

ההוא ינוקא דאשתפיך חמימיה, אמר להו רבה: נייתו ליה חמימי מגו ביתאי. אמר ליה אביי: והא לא ערבינן. אמר ליה: נסמוך אשיתוף. אמר ליה: הא לא שתפינן. נימרו ליה לנכרי ליתי ליה. אמר אביי בעי לאותביה למר ולא שבקן רב יוסף, דאמר רב יוסף אמר רב כהנא: כי הוינן בי רב יהודה, הוה אמר לן: בדאורייתא - מותבינן תיובתא והדר עבדינן מעשה. דרבנן - עבדינן מעשה והדר מותבינן תיובתא.

רש"י (שם ד"ה בדאורייתא):

באיסור של תורה וחכם מורה בו היתר ויש בתלמידים שידוע להשיב, ישיב קודם מעשה שלא נעבור על דברי תורה. אבל דרבנן, כגון עירובי חצירות, שבקינן לחכם לעשות כהוראתו.

« מדברים אלו מוכיח נתיבות המשפט, שאין באיסור דרבנן עבירה כלל בשוגג, שאל"כ היה גם באיסור דרבנן להקשות ולברר ורק אז לעשות מעשה⁶ -

ואילו היה נענש על השוגג היאך היה מניחין לו לעבור ולקבל עונש, אלא ודאי דאינו נענש כלל על השוגג באיסור דרבנן.

⁶ כן משמע מדברי שו"ת הרשב"א (המיוחסות לרמב"ן, סימן קט): "במעשה זה שאמרת שאין בו אלא מעט בתוך הרבה ואי אפשר לבא בו לידי איסור דאורייתא. והוה ליה לכל היותר ספק דרבנן. ובדרבנן בכיוצא בזה עושין מעשה ואח"כ שואלים". כ"כ שו"ת הרשב"א (ח"א סימן תפח).

שיעורים בפיקוח נפש והצלה

נתנאל אוירבך

ביאור סברת נתיבות המשפט

הביאור המקובל בסברת נתיבות המשפט לחלק בין איסור תורה לאיסור דרבנן הוא שאיסורי תורה הם איסורים עצמיים (איסור חפצא), ולכן גם העובר עליהם בשוגג זקוק לעונש וכפרה משום שעבר על דבר עצמי אף שהיה שוגג. ואילו איסורי דרבנן הם איסורים המגבילים את האדם (איסור גברא) משום שאין בכוחם של חכמים ליצור איסור עצמי על חפץ. לכן, עניינו של איסור מדברי חכמים הוא כאשר האדם עובר בזדון על דבריהם, אך כשאדם שוגג הוא אינו נענש כיון שאין איסור עצמי והפטור הוא מצד האדם השוגג.⁷

אתון דאורייתא (כלל ז):

הנה קצת האחרונים הוסיפו לחדש עוד דשוגג באיסור דרבנן אין צריך כפרה וסליחה שאינו דומה לשוגג באיסור תורה, שבכל איסורי תורה המעשה בעצמותה עבירה ואיסור וכן המאכל בעצמותו במאכלות האסורות ועל כן גם בשוגג אף שלא הייתה שם מחשבת עבירה עם כל זה הרי נעשתה מעשה עבירה, ועל כן צריך כפרה וסליחה.

משא"כ בדרבנן שאין המעשה או המאכל בעצמותו איסור כלל, לפי ההנחה דאיסורים דרבנן רק איסורי גברא נינהו, ועל כן רק אם האדם בזדון ליבו עובר על דברי חכמים הרי זה עבריין ורשע, אבל כשהיה שוגג בדבר אז לא הוי עבירה כלל ואין צריך כפרה וסליחה.

« לפיכך :

המוכר לחברו דבר האסור מהתורה - מחזיר את הכסף, כי האוכל איסור תורה בשוגג עבר עבירה. המוכר לחברו דבר האסור מדרבנן - אינו מחזיר הכסף, האוכל איסור דרבנן בשוגג אינה עבירה כלל.

משך חכמה (דברים יז, יא):

דדברי תורה האיסור בעצמו אסור והוי העובר כמו שהוא חולה, והיא מטמא הנפש לכן יש בהם קלים ויש בהם חמורים, כמו במאכלות שיש שמזיקים החולה ויש שממיתים אותו. אבל דברי סופרים, הם אינם נידונים מצד עצמותם, רק מצד המצווה שאסור למרוד, ולא תסור וכו' והוה כמרד. אם כן כולם חמורים, שבכל דבר הוא מורד.

ולזה אתי שפיר, דמוכר לו דברים האסורים באכילה מדין תורה, אינו מנכה לו מן הדמים שאכל, שהאכילה אף שלא מרד מכל מקום גרמה מחלה בנפש.

לא כן האסורים מדברי סופרים, מנכה לו מן הדמים, שהאכילה בעצמותה אינה מזקת, לו רק המרד וכאן לא מרד. וכזה כתב בנתיבות (חושן משפט סימן רלד).⁸

⁷ כ"כ לבאר עניין זה בדעת נתיבות המשפט: **הרב אלחנן וסרמן** (קובץ הערות, יבמות סימן ח אות טו): "ואפשר שכוונתם תבאר לפי מה שכתב בנתיבות המשפט (סימן רלד ס"ק ג), דבעובר איסור דרבנן בשוגג אין צריך כפרה כלל, משא"כ בדאורייתא דגם שוגג צריך קורבן. ונראה לפי זה, דבאיסור דרבנן אין המעשה מצד עצמה אסורה, אלא שמצווה לשמוע לדברי חכמים, וכיון שעושה בשוגג ואין כוונתו ודעתו לעבור על דברי חכמים לא עשה איסור כלל"; **שערי יוסף** (שער א פרק ז אות ט): "ועיין בנתיבות המשפט... שכתב דבאיסור דרבנן אם עבר בשוגג אין צריך כפרה וכאילו לא עבר דמי. וזה כמו שכתבתי, דבדרבנן עיקר האיסור מה שסירב ולא שמע לקול דברי חז"ל, וסירוב לא שייך רק בעושה במזיד, אבל בעושה בשוגג לא שייך סירוב, אבל במה שאסרה תורה נעשית נגד רחמנא גוף המעשה. וזה נכון"; השו"ן כן לדבריו **בשערי יוסף** (שער א פרק י ד"ה ולפי המתבאר): "דאיסור תורה נתהפך הדבר באמת לדבר שאינו ראוי, אבל איסורי הנאה דרבנן לא אבדו באמת איכות תשמיש הראוי לאדם אלא שהאדם מתירא להנות ממנו שמצוות הלאו דלא תסור מפחידו שלא ליהנות ממנו, וכל שהחפץ ראוי להנאת אדם אלא שהאדם מחמת פחד מונע עצמו מליהנות מן החפץ, אין החפץ בטל מאיכותו וחשוב ממון גמור מן התורה"; **שו"ת תורת חסד** (לובלין, ח"א או"ח סימן לא אות ה): "והעיקר מה שיש לומר בזה דאף שהתורה ציוותה בלאו דלא תסור שלא לעבור על דברי סופרים מכל-מקום איסור זה הוא אקרקפתא דגברא שאסור לו לעבור על דברי חכמים אבל לא איסור חפצא... ומשום הכי אף שאכלו בשוגג צריך כפרה שהרי אכל דבר איסור בשוגג. אבל באיסור דרבנן אין איסור תורה על הדבר בעצמותו אבל הוא רק על האדם העובר ומשום הכי כל שהיה שוגג ולא כיון לעבור על דברי חכמים לא עבד איסורא כלל"; ראו גם: **שדי חמד** (ח"א מערכת האלף כללים אות קח, קמו ע"א).
⁸ השו"ן כן לדבריו **באור שמח** (הלי גירושין פ"א הי"ז ד"ה וסעד).

שיעורים בפיקוח נפש והצלה

נתנאל אוירבך

« **דיני דרבנן** : לדעת נתיבות המשפט, גדר איסור ומצווה מדברי חכמים הוא 'מצווה לשמוע דברי חכמים' המורה על חובת האדם לציית להם ולא לעבור על דבריהם בזדון, אך אין בכוחם לפעול שינוי מהותי באובייקטים במציאות.

2. בין מלאכה מהתורה למלאכה מדרבנן בפיקוח נפש בשבת

לאור הבחנה זו בין דיני תורה לדיני דרבנן, נראה שיש להסביר את ההבדל המהותי בין עשיית מלאכה בשבת שתוקפה מהתורה במקום פיקוח נפש, שיש לעשותה בשינוי לדעת הרמ"א, לעומת מלאכה שתוקפה מדרבנן שאין צורך כלל בשינוי

כאשר מדובר על חולה שיש בו סכנה ויש לעשות מלאכה בשבת עבור הצלתו - אם מדובר על מלאכה שתוקפה מהתורה, לדעת הרמ"א יש לעשותה בשינוי, שכן העובר בשבת על איסור תורה הוא מחלל שבת גם במקום של פיקוח נפש כי איסורי תורה הם איסורי חפצא, לכן יש לעשות בשינוי מהמלאכה.

רמב"ן (תורת האדם, שער המיחוש עניין הסכנה ד"ה בפרק מפנין)

ושמעין מינה דכל צרכי חולה אף על פי שיש בו סכנה היכא דאפשר למעבד לה למלאכה בשינוי שלא יתחלל בה שבת משנין ואין מחללין.

לעומת זאת, איסורי דרבנן אינם פוגעים בשבת עצמה, ולכן אין דרישה לעשותם בשינוי.

3. אין צריך שינוי במלאכה דרבנן

~ **תורת רפאל** (או"ח סימן לו) :

דלא מצינו גבי סכנה דכל היכא דמצי לשנויי משנין רק היכא דאי לא משני איכא איסורא דאורייתא, אבל היכא דאי לא משני ליכא רק איסור דרבנן, לא מצינו דצריך לשנויי... כן הוא מבואר מדברי **הרמב"ן** ז"ל.

רמב"ן (כתובות ס ע"א ד"ה ור"ת) : "ולאו סכנה ממש היא, דאי הכי לא הוי אמר שורה בצונן".

~ **קובץ תשובות הרב אלישיב** (ח"ב סימן כו אות ג) :

במקום שיש סכנה וצריכים לעשות מלאכה דאורייתא אבל אפשר לעשותה בלא דיחוי ובלא איחור - ע"י שינוי, עושים ע"י שינוי. (רמ"א בשו"ע או"ח סימן שכח סעיף יב).

ומלאכה כזו שאין בה ולא משום שבות לא צריך שינוי. (מבואר כן מלשון הרמב"ן בספר תורת האדם, **תורת רפאל** סימן לו, ועיין שולחן ערוך או"ח סימן שכח סעיף יז).

~ **הרב אביגדור נבנצל** (ירושלים במועדיה, שבת ח"ב עמוד שלה), **בשם הרש"ז אוירבך** :

ושמעתי ממרן אדמו"ר זללה"ה, שגם לדעת הרמב"ם הסובר ששבת נדחית מפני פיקוח נפש, נחשבת השבת כמי שהותרה לגבי איסורים דרבנן שלכתחילה לא גזרו רבנן במקום סכנה.

ד. סיכום

א. שינוי בעשיית מלאכה שתוקפה מהתורה

מחלוקת בין הרמ"א (צריך שינוי) לרמב"ם ושולחן ערוך (אין צורך בשינוי).

ב. שינוי בעשיית מלאכה שתוקפה מדרבנן - אין צורך בשינוי.